

Voorbij de ‘fog of war’

Schuivende interpretaties van Erwin Rommel(1891-1944) als militair

Erwin Rommel met Duits-Italiaanse staf in Noord-Afrika, 22 juni 1942. (bron: Bundesarchiv Deutschland)

Naam: Arjen Theunens
Studentnummer: 6609988
Docent: Dr. Frans Willem Lantink
Aantal woorden: 8338
Datum: 10-05-2021

Samenvatting

De Duitse veldmaarschalk Erwin Rommel is een figuur met een opmerkelijk invloedrijk nalatenschap. Voor het publiek tijdens en na de oorlog was en bleef hij een militair genie, die zich onderscheidde van het naziregime met zijn ridderlijke karakter tijdens de oorlog in Noord-Afrika en de verbintenis van zijn naam met het 20 juli complot. In dit onderzoek wordt er gekeken naar de interpretaties van Rommels optreden in Noord-Afrika binnen een aantal verschillende genres van de 'Rommel-literatuur'. Dit gebeurt aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: Op welke verschillende manieren hebben de besproken genres van historische literatuur bijgedragen aan het debat over veldmaarschalk Erwin Rommel, in het bijzonder zijn militaire rol in de oorlog in Noord-Afrika? Om de vraag te beantwoorden wordt er eerst naar het optreden zelf gekeken en naar de context van het bondgenootschap tussen Italië en Duitsland waarbinnen Rommel opereerde. Vervolgens wordt er gekeken naar de interpretaties van Rommels optreden binnen de verschillende genres. Tenslotte komt de ontstaansgeschiedenis en de blijvende invloed van de Rommel-mythe aan bod. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de genres een kritische analyse van Rommel als militair in de weg zitten. Veel literatuur is populariserend van aard, gericht op het grote publiek. Dit geldt in het bijzonder voor de invloedrijke biografieën maar ook voor de militaire historiografie en de 'deconstructieliteratuur', die zich specifiek richt op het ontkrachten van de Rommel-mythe. Daarnaast is er binnen de genres weinig aandacht voor de rol van propaganda en een leider met charisma op het slagveld.

Inhoudsopgave

Inleiding	Pagina 4
Hoofdstuk 1 - De oorlog in Noord-Afrika(1940-1943)	Pagina 10
Hoofdstuk 2 - Interpretaties van Rommel in Noord-Afrika	Pagina 16
Hoofdstuk 3 - Constructie en deconstructie van de Rommel-Mythe	Pagina 22
Conclusie	Pagina 27
Bijlagen	Pagina 29
Bibliografie	Pagina 32

Inleiding

Introductie van het thema

Een belangrijke term die verbonden is aan militaire conflicten is de ‘fog of war’. Oorlogen vinden plaats in een mist, informatievoorziening is om uiteenlopende redenen in veel gevallen afwezig, onvolledig of onbetrouwbaar of zelfs een falsificatie. Bovendien is tijdens een oorlog de interpretatie van concrete gebeurtenissen constant een onderwerp van geruchten, discussie of propaganda. Dit geldt niet alleen voor de participanten en tijdgenoten van het conflict maar ook voor de historicus die op zoek is naar een helder beeld van één of meerdere facetten van een oorlog na dato.¹ In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de geschiedwetenschappelijke, historische en populariserende interpretaties van de Duitse veldmaarschalk Erwin Rommel(1891-1944). Het bijzondere aan het figuur Rommel is dat het historische onderzoek naar hem niet alleen wordt bemoeilijkt door de ‘fog of war’ die geldt voor de beslissende fase (1941-1944) van de Tweede Wereldoorlog(1939-1945) waarin hij opereerde, maar ook door de mist, de uitvergroete beeldvorming, die om het figuur zelf heen lijkt te hangen. Na 1945 had de figuur ‘Rommel’ een complex Nachleben. Er zijn verschillende historische interpretaties over de opmerkelijke intieme verhouding die Rommel lijkt te hebben gehad met Adolf Hitler(1889-1945), de mate waarin hij zelf met het nationaalsocialisme sympathiseerde, de relatie met mogelijke oorlogsmisdaden gedaan door zijn troepen en daarmee de discussie over de rol van de Wehrmacht in de oorlog en zijn rol als propagandafiguur voor Nazi-Duitsland. Tenslotte levert Rommels vermeende rol in de mislukte aanslag op Hitler en poging tot staatsgreep op 20 juli 1944 een extra complicatie op in de ‘interpretatiestrijd’ om hem. Eén van de belangrijkste twistpunten in de historiografie ligt in de uiteenlopende opvattingen over de competentie van Rommel als militair commandant. Was Rommel een ‘militair genie’ of was ook dit deel van de beeldvorming en propaganda van zijn tijd die ook na 1945 doorwerken? In dit onderzoek zal er gekeken worden naar deze discussie omdat deze vraag alle andere genoemde aspecten van de interpretatiestrijd rond Rommel in de kern raakt.

De belangrijkste functies van Rommel bij militaire operaties in de Tweede Wereldoorlog waren zijn aanstelling als bevelhebber van de zevende pantserdivisie tijdens de invasie van Frankrijk van 10 mei tot en met 25 juni 1940 en als bevelhebber van de Duitse en Italiaanse troepen die in Libië, Egypte en Tunesië tussen februari 1941 en mei 1943 tegen de

¹ Jeremy Black, *Rethinking Military History* (Oxford 2004) 27-28.

geallieerden hebben gevochten.² De strijd in Noord-Afrika is de bron van Rommels bijnaam, de ‘Desert Fox’ of ‘Wüstensfuchs,’ en vormt voor een aanzienlijk deel het fundament voor de visies op zijn militaire kundigheid als generaal. De bijnaam past bij het beeld dat Nazi-Duitsland maar ook het Verenigd Koninkrijk aan hem verbonden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Opvallend genoeg bleef dit het dominante beeld van Rommel binnen de geschiedwetenschappelijke wereld en de publieke opinie vlak na de oorlog tot aan grofweg eind jaren ’80.³ De ‘Desert Fox’ was de mythe van een bijna onverslaanbaar militair genie, een verpersoonlijking van het militair superieure Nazi-Duitsland. Voor de inwoners van Nazi-Duitsland gold hij als held, als voorbeeld, voor de Britten was hij de reden waarom het Britse leger niet door wisten te breken in Noord-Afrika.⁴ Het is daarom belangrijk om te kijken naar de verschillende perspectieven binnen en tussen verschillende tekstgenres over Rommels optreden in de oorlog in Noord-Afrika. In dit onderzoek zal er gekeken worden naar historiografische, populariserende, propagandistische, biografische of journalistieke teksten.

Achterliggende belangen van politici, militaire leiders, journalisten en historici zorgden tijdens de Tweede Wereldoorlog en erna voor een ‘mist’ rondom de persoon Erwin Rommel. Gekoppeld met de complexiteit van Rommels persoonlijkheid, beweegredenen en keuzes die hij maakte is het ook voor hedendaagse historici lastig om een helder beeld te krijgen van de persoon Rommel en de omvangrijke en ingewikkelde mythevorming rondom zijn figuur. Een historiografisch onderzoek is nodig om de mist- en legendevorming rond zijn persoon in ontwikkeling te zien, en de gelaagdheid van interpretaties te doorgronden. In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de verschillende interpretaties van Rommels rol in de oorlog van Noord-Afrika door een analyse te maken van de verschillende interpretaties binnen en tussen verschillende genres van geschiedschrijving en herinneringscultuur. Hiertoe wordt de volgende onderzoeksvraag gehanteerd: Op welke verschillende manieren hebben de besproken genres van historische literatuur bijgedragen aan het debat over veldmaarschalk Erwin Rommel, in het bijzonder zijn militaire rol in de oorlog in Noord-Afrika? Om antwoord te geven op deze vraag zal deze opgedeeld worden in een aantal deelvragen: Hoe verliep de oorlog in Noord-Afrika operationeel en wat was Rommels (formele) rol hierin? De militaire operaties in Noord-Afrika waren van relatief kleinere schaal en belang geweest in het grote geheel van het mediterrane front in de Tweede Wereldoorlog. Voordat er begonnen wordt aan een overzicht van het historische debat is het belangrijk om eerst een helder overzicht van de

² Maurice Philip Remy, *Mythos Rommel* (Berlijn 2002) 49-51.

³ Mark Connely ‘Rommel as Icon’ in Ian F.W. Beckett, *Rommel : a reappraisal* (Barnsley 2013) 157-160.

⁴ Ibidem, 160-162.

belangrijkste hoofdrolspelers en gebeurtenissen te bieden. De tweede deelvraag luidt: Hoe wordt het optreden van Erwin Rommel in Noord-Afrika beschreven binnen de verschillende genres van historische literatuur en hoe hebben de verschillende genres bijgedragen aan het historische debat? Hierbij zal er niet alleen ingegaan worden op de genres op zichzelf maar ook de veranderingen in de (academische) opvattingen over Rommel vanaf de Tweede Wereldoorlog tot op heden en in het bijzonder de invloed die de nationaliteit van de auteurs mogelijk gehad heeft. Er zal gekeken worden naar handboeken, monografieën, biografieën, bundels, losse artikelen en journalistieke bijdragen. De derde deelvraag gaat over de mythe van Rommel. Wat is de oorsprong van de mythe en hoe heeft deze zich ontwikkelt binnen de literatuur?

Genres in de Rommel-literatuur

Binnen de Rommel-literatuur zijn een aantal genres te onderscheiden die in dit onderzoek behandeld worden: biografieën, militaire historiografie over de oorlog in Noord-Afrika, onderzoeken naar de beeldvorming van Rommel en populariserende teksten. Tenslotte zijn er ook nog publicaties over Rommel die tijdens zijn leven uitkwamen in de vorm van propaganda.

Er zijn talloze biografieën verschenen over Rommel, in dit onderzoek zal er enkel een selectie besproken worden. Dit zijn *Rommel: The Desert Fox*(1950) van Desmond Young, *The Rommel Papers*(1953) van Basil Liddell Hart, *The Trail of the Fox*(1977) van David Irving, *Field Marshal: The Life and Death of Erwin Rommel*(2015) van Daniel Allan Butler en tenslotte *Desert Fox the storied military career of Erwin Rommel*(2019) van Samuel Mitcham. Aan de publicatiejaren valt af te lezen dat Rommel nog altijd een populaire keuze is voor een biografie.

Wat betreft militaire historiografie is er ook een grote lijst van publicaties over de Tweede Wereldoorlog die specifiek ingaan op Noord-Afrika dus ook voor dit genre geldt dat het een selectie betreft. Dit zijn *Krieg in Nordafrika*(2018) van Peter Lieb, *Rommel Almighty: Italian Assessments of the Desert Fox during and after the Second World War*(2018) van Bastian Matteo Scianna, *Of Myths and Men: Rommel and the Italians in North Africa, 1940-1942*(1991) en *Understanding Defeat: Reappraising Italy's Role in World War II*(1989) van James J. Sadkovich, *Rommel in the Desert in Rommel: a reappraisal*(2013) door Niall Barr en tenslotte *The Mediterranean and North Africa, 1940-1944 in Cambridge History of the Second World War* (2015) van Simon Ball.

Rommel-literatuur die specifiek ingaat op de beeldvorming van het figuur Rommel is relatief recent verschenen. Dit zijn *Erwin Rommel: Widerstandskämpfer oder Nationalsozialist?*(2013) van Peter Lieb, *Mythos Rommel*(2002) van Maurice Philip Remy, *Rommel: Das Ende einer Legende*(2004) van Ralf Georg Reuth en tenslotte *Rommel as Icon in Rommel : a reappraisal*(2013) door Mark Connely.

De populariserende publicaties betreft gezien het grote aanbod ook een beperkte selectie. Dit zijn *The Storm of War*(2009) van Andrew Roberts, *Rommel in North Africa : quest for the Nile*(2017) en *With Rommel in the desert : Tripoli to El Alamein*(2017) van David Mitchelhill-Green, *Leadership in War : From Lincoln to Churchill*(2014) van Correlli Barnett, *On War and Leadership : The Words of Combat Commanders from Frederick the Great to Norman Schwarzkopf*(2005) van Owen Connelly, *Erwin Rommel The background, strategies, tactics and battlefield experiences of the greatest commanders of history*(2012) van Pier Battistelli, *Mit Rommel in der Wüste. Kampf und Untergang des Deutschen Afrikakorps 1941-1943*(2015) door Volkmar Kühn en tenslotte *Kriegertaten: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte* (2008) van Jan von Flocken.

Tenslotte is er het materiaal over Rommel dat al tijdens zijn leven verschenen is, in dit onderzoek gaat het om een publicatie van propagandamateriaal. Het is een aflevering van *Wochenschau*, een wekelijkse propagandistische nieuwsuitzending die in het Derde Rijk uitgezonden werd in bioscopen. In deze aflevering uit april 1941 is te zien hoe het Afrikakorps en Rommel getoond werden aan het Duitse publiek tijdens de oorlog.

Methode

Voor de analyse van de publicaties zal ik gebruikmaken van historiografisch onderzoek en tekstkritiek. Historiografisch onderzoek houdt in dat er gekeken wordt naar wat er qua literatuur verschenen is over een onderwerp en vooral wat de belangrijkste bevindingen en ontwikkelingen zijn en hoe het eventuele debat over de bevindingen tot op heden gevoerd is.⁵ In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de ontwikkelingen binnen en buiten de historiografie over Rommel en de oorlog in Afrika. Met de historiografische benadering wordt er in kaart gebracht hoe er gedacht werd over Rommels optreden in de oorlog en de periode tot aan het heden.

Met tekstkritiek wordt er geprobeerd de oorspronkelijke betekenis van een tekst te achterhalen. Dit wordt gedaan door verschillende interpretaties van een tekst te onderzoeken

⁵J. Kamp, S. Legêne, M. van Rossum, S. Rümke, *Geschiedenis Schrijven!* (Amsterdam 2016) 67.

en te vergelijken. Tekstkritiek is een vorm van hermeneutiek, hoe moet je een tekst interpreteren? In dit onderzoek probeer ik erachter te komen hoe de interpretatie van het figuur Rommel binnen verschillende genres veranderd is. Een belangrijk aspect hierbij is dat de verschillende genres voor een uiteenlopend publiek zijn geschreven. Dit onderscheid heeft gevolgen voor de interpretatie van een tekst.⁶

Theoretisch kader

Voor er verder wordt gekeken naar de verschillende interpretaties is het belangrijk om het kader te schetsen waarin dit onderzoek gedaan wordt. Wat wordt er bijvoorbeeld bedoeld met genregeschiedenis? Frans Willem Lantink omschrijft genregeschiedenis als ‘de ontwikkeling van de geschiedschrijving binnen een beperkt repertoire van structurerende betoogvormen’.⁷ Hij maakt een onderscheid tussen verschillende vormen van geschiedschrijving, van het wetenschappelijke artikel tot aan populariserende teksten. In dit onderzoek zal het gaan om de geschiedschrijving over Rommel en zijn militaire optreden in Noord-Afrika en op welke manier zich dit ontwikkeld heeft binnen verschillende genres.

Eén van de belangrijkste genres is de biografie. Een biografie is een beschrijving van een persoonlijk leven door iemand anders dan de persoon zelf. Een biografie verschijnt vaak na de dood of aan het eind van het leven van deze persoon. Een biografie schrijven over iemand die al lang geleden overleden is wordt bemoeilijkt omdat het in grotere mate aankomt op een eigen interpretatie van primaire bronnen.⁸ Bij de recente biografieën over Rommel speelt dit probleem ook.

Een ander genre is de populariserende historische literatuur. Wanneer een tekst als populariserend wordt bestempeld plaatst men de tekst tegenover wetenschappelijke publicaties. De populariserende tekst gaat echter wel over een wetenschappelijk onderwerp. Populariserende teksten zijn niet-wetenschappelijke of pseudowetenschappelijke benaderingen van een onderwerp van wetenschappelijk onderzoek, en is deel van de historiografie. Populariserende teksten kunnen geschreven worden door wetenschappers of in dit geval historici maar kunnen vanwege de onderzoekstijl of benadering alsnog populariserend van aard zijn.⁹ Dit geldt ook zeker voor publicaties die in dit onderzoek

⁶ John Tosh, *The Pursuit of History* (New York 2015) 132-134.

⁷ F.W. Lantink ‘Genreproblemen in de nieuwe monarchieliteratuur’ *BMGN - The Low Countries Historical Review*, 130 (2015) 4, 30-51, aldaar 33.

Een ander voorbeeld van genregeschiedenis is het boek *De Palimpsest* (Hilversum 2002) van Jo Tollenbeek en Ton Verschaffel.

⁸ J. Kamp, S. Legêne, M. van Rossum, S. Rümke, *Geschiedenis Schrijven!* 38-39.

⁹ John Tosh, *The Pursuit of History*, 154-155.

gebruikt worden. Zo zijn veel biografieën over Rommel geschreven door historici maar zouden deze binnen hedendaagse standaarden bestempeld kunnen worden als populariserend.

Militaire geschiedschrijving is geschiedschrijving die alles wat met georganiseerde gewapende strijd in het verleden te maken heeft als subject beschouwt.¹⁰ Het kan gaan over de historische achtergrond van een conflict maar bijvoorbeeld ook over gevechtshandelingen. In dit onderzoek gaat de militaire geschiedschrijving over het analyseren en interpreteren van het functioneren van bondgenootschap tussen Italië en Duitsland en de gevechtshandelingen in oorlog in Noord-Afrika, in het bijzonder de bijdrage van Rommel.

Propaganda is vooral een communicatievorm. Een partij wil een boodschap overdragen aan een bepaald publiek waardoor dit publiek gemobiliseerd wordt voor het gedachtegoed van de boodschapper.¹¹ Rommel en de oorlog in Noord-Afrika vormde een belangrijk onderdeel van de propagandamachine van het naziregime. Rommel diende als voorbeeld voor de Duitse bevolking en het op een bepaalde manier in beeld brengen van zijn succes moest de bevolking gemotiveerd houden.

In hoofdstuk één wordt er gekeken naar de rol van Rommel in de oorlog in Noord-Afrika en hoe zijn optreden van invloed was op het problematische bondgenootschap tussen Italië en Duitsland. De operaties die besproken zullen worden zijn belangrijk geweest voor de mythevorming en daarom verschillend geïnterpreteerd binnen de genres. In hoofdstuk twee zal er gekeken worden naar de verschillende interpretaties per genre. Tenslotte zal er in hoofdstuk drie gekeken worden naar de constructie en deconstructie van de Rommel-mythe. Door te kijken naar de uiteenlopende narratieven over Rommel binnen de verschillende genres hoop ik voorbij de mythevorming en de pogingen tot deconstructie van de mythe te kunnen opmaken wat er overblijft van de militaire prestaties van Rommel.

¹⁰ Jeremy Black, *Rethinking Military History*, 2-5.

¹¹ John Tosh, *The Pursuit of History*, 116-118.

Hoofdstuk 1 – De oorlog in Noord-Afrika(1940-1943)

Het Stahlpakt

Op 12 februari 1941 kwam er onder leiding van Erwin Rommel een Duits expeditieleger aan in Tripoli, de hoofdstad van Italiaans-Libië.¹² De inzet van dit ‘Afrikakorps’ was de eerste concrete gezamenlijke militaire inzet van Nazi-Duitsland en fascistisch Italië in de Tweede Wereldoorlog. De landen hadden zich op 22 mei 1939 verenigd in het Stahlpakt, een militair bondgenootschap¹³ Na de Duitse oorlogsverklaring op Polen op 1 september 1939 en de daarop volgende oorlogsverklaring van het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk aan Duitsland twee dagen later, bleef het echter stil aan Italiaanse zijde. Pas op 10 juni 1940 verklaarde Italië de oorlog, nadat Frankrijk al bijna gecapituleerd was na de Duitse invasie.¹⁴ Gezien deze gebeurtenissen is het belangrijk om eerst te kijken naar het Stahlpakt zelf, om context te bieden voor de betekenis van de Duits-Italiaanse militaire samenwerking in Noord-Afrika.

Voorafgaand aan het tekenen van het Stahlpakt waren er sinds het aantreden van Adolf Hitler als kanselier van Duitsland in 1933 al pogingen om de diplomatieke betrekkingen tussen de landen te versterken.¹⁵ De toenadering kon in beide landen op weinig steun rekenen. Duitsland leed al jaren onder de gevolgen van het verdrag van Versailles, opgedrongen na de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog.¹⁶ Voorafgaand hieraan was Italië onderdeel van de Triple-alliantie met Duitsland en Oostenrijk-Hongarije. Na de ontketening van de oorlog in augustus 1914 hield Italië zich echter afzijdig tot het op 3 mei 1915 uit de alliantie stapte en op 23 mei 1915 de oorlog verklaarde aan Oostenrijk-Hongarije en op 28 augustus 1916 aan Duitsland. Italië kreeg na de oorlog bovendien Zuid-Tirol in handen, een overwegend Duitstalig gebied.¹⁷

Het onderlinge wantrouwen weerhield de twee belangrijkste figuren niet om samenwerking op te zoeken. Christian Goeschel gaat in zijn boek *Mussolini and Hitler: The Forging of the Fascist Alliance* in op dit fundament van het bondgenootschap, de relatie tussen de dictators Hitler en Benito Mussolini(1883-1945). Het was hierbij in eerste instantie vooral Hitler die samenwerking met Mussolini ambieerde.¹⁸ Het project begon stroef. Hitler tastte in 1934 af door bijvoorbeeld aan Mussolini te beloven dat de Italiaanse controle over

¹² Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika* (Stuttgart 2018) 152.

¹³ Christian Goeschel, *Mussolini and Hitler: The Forging of the Fascist Alliance* (New Haven 2018) 157-161.

¹⁴ Ibidem, 183-185.

¹⁵ Ibidem, 19-20.

¹⁶ Ibidem, 20-21.

¹⁷ Ibidem, 20-22.

¹⁸ Ibidem, 20-23.

Zuid-Tirol niet ter discussie stond. Op de achtergrond was er onenigheid over de soevereiniteit van Oostenrijk en zocht Mussolini ook toenadering tot het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Na een mislukte Duitse coup d'état in Oostenrijk op 20 juli 1934 bereikte de onderlinge relatie een dieptepunt. Pas nadat Duitsland Italië ondersteunde tijdens de Italiaans invasie van Ethiopië van 3 oktober 1935 tot 7 mei 1936, begon ook Mussolini de toenadering te zoeken.¹⁹ Deze toenadering was echter vooral een gevolg van de geïsoleerde diplomatieke en de ernstig verzwakte economische en militaire positie van Italië tijdens en na de oorlog in Ethiopië en de Spaanse Burgeroorlog van juli 1936 tot en met april 1939. Het toekomstige Stahlpakt leunde hiermee op een instabiel fundament²⁰

Op 12 maart 1938 kwam Oostenrijk zonder Italiaanse oppositie in handen van Duitsland, in Oktober annexeerde Duitsland het Sudetenland en op 15 maart 1939 werd ook de rest van Tsjechoslowakije door Duitsland en Hongarije overgenomen. Hitler maakte Mussolini een groot onderdeel van deze diplomatieke overwinningen maar dit was in werkelijkheid een propagandastunt.²¹ Na het Duitse diplomatieke en vervolgens militaire succes kon Mussolini niet langer aanzien dat Italië de slag zou missen. Mussolini verklaarde de oorlog met het idee om in een korte periode in de schaduw van Duitsland te opereren, zonder dat het verzwakte Italië teveel in de problemen zou komen.²² Na mislukte militaire operaties in Frankrijk in juni 1940 en Griekenland vanaf oktober 1940 werd het Italiaanse 10^e leger in Noord-Afrika in december 1940 onder de voet gelopen door de Britse Western Desert Force.²³ Mussolini leek op dat moment te kunnen kiezen tussen gezichtsverlies lijden door verder te verliezen in Noord-Afrika of het proberen te beperken door Duitse hulp te vragen. Hij koos voor het laatste. Hitler zegde de hulp toe om te voorkomen dat Mussolini's interne positie in gevaar zou komen en Italië mogelijk voor een wapenstilstand ging bemiddelen. De Duitse troepen arriveerden in Afrika omdat de nood de wet brak, voor zowel Mussolini als Hitler.²⁴

Beide dictators wilden vanaf het begin al niet zozeer op militair gebied samenwerken maar vooral een diplomatiek blok vormen en de vriendschap inzetten als propagandamiddel.²⁵ Er waren bijvoorbeeld geen concrete militaire afspraken gemaakt voorafgaand aan de oorlog. Daarnaast brachten de bondgenoten elkaar nauwelijks op de hoogte van hun militaire

¹⁹ Ibidem, 54.

²⁰ Ibidem, 15.

²¹ Ibidem, 127-131.

²² Ibidem, 183-185.

²³ Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 77-78.

²⁴ Christian Goeschel, *Mussolini and Hitler*, 199-201.

²⁵ Ibidem, 30-31.

plannen.²⁶ Hitlers keuze om Rommel te sturen zette het bondgenootschap verder onder druk. Het vragen om Duitse troepen was al een tegenslag voor Mussolini. Vervolgens boekte het Duits-Italiaanse leger onder Rommel wel succes. Dit verergerde het onderlinge wantrouwen. Het Duitse leger zag zijn militaire superioriteit bevestigd worden en het Italiaanse leger moest toekijken hoe de ‘arrogante’ Duitsers, met name in de vorm van propaganda over Rommel, er met de eer vandoor gingen. Dit was tegen het zere been van de Italianen.²⁷

De oorlogshandelingen: opmars en teloorgang van het Afrikakorps

Unternehmen Sonneblume (februari 1941 - mei 1941)

Op 12 februari 1941 kwam Rommel aan in Tripoli met in het kielzog Duitse en Italiaanse versterkingen. Rommel moest de huidige positie consolideren na de desastreuze Italiaanse nederlaag tijdens het Britse offensief ‘Operation Compass’. Hij had andere plannen. Op 31 maart werd de aanval geopend op de verraste Britse troepen. Een maand later bereikte Rommel de Egyptische grens. Het ging echter mis bij de belangrijke havenstad Tobroek. Rommel wilde de stad snel innemen en liet zijn vermoeide troepen herhaaldelijk aanvallen zonder resultaat. Zonder Tobroek werd een opmars in Egypte onmogelijk.²⁸

Rommels tegenaanval van 31 maart en de mislukte aanvallen op Tobroek worden verschillend geïnterpreteerd. De Britten waren vlak voor Rommels aankomst juist begonnen met het verplaatsen van troepen naar Griekenland waardoor hun positie verzwakt was (zie bijlage tabel 1,3 en 6). Desondanks waren ze verrast door het snelle optreden, ze verwachtten een tegenaanval maar pas vanaf juni. De mislukking bij Tobroek wordt vaak gebruikt als tegenargument voor Rommels militaire capaciteiten. Het belang van het innemen van Tobroek mag daarentegen niet onderschat worden, de bevoorradingsroute hiermee zou veel korter worden.²⁹

Operation Crusader en het tegenoffensief (november 1941 - februari 1942)

Op 18 november begon het Britse 8^e leger onder generaal Alan Cunningham (1887-1983) aan een offensief om Tobroek te ontzetten. De Britten leden zware verliezen en braken niet door. Rommel probeerde ondertussen van de situatie gebruik te maken door achter de Britse linies

²⁶ Ibidem, 67-70.

²⁷ Ibidem, 208-210, 228.

²⁸ Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 81-84.

²⁹ Ibidem 85-86.

Nial Barr ‘Rommel in The Desert’ in Ian F.W. Beckett, *Rommel : a reappraisal* (Barnsley 2013), 69-74.

door te stoten met pantserdivisies. Dit werd een pyrrusoverwinning. Rommel raakte verwijderd van de rest van zijn leger en wist pas met behulp van Italiaanse versterkingen terug te trekken. Cunningham overwoog eveneens terug te trekken maar werd op 26 november vervangen door Neil Ritchie(1897-1983). Hij hervatte het offensief. Het Duits-Italiaanse leger was te verzwakt om nog een aanval te weerstaan en trok vanaf 9 december terug. Tobroek werd ontzet en het Britse leger bereikte op 6 januari 1942 opnieuw El Algeila. Op 21 januari verraste Rommel de Britten opnieuw met een tegenaanval en rukte op tot aan Gazala, ongeveer 60 kilometer ten westen van Tobroek.³⁰

Rommels tegenaanval tijdens het Britse offensief in november wordt door sommigen beschouwd als een voorbeeld van Rommels roekeloosheid. De Duitse pantserdivisies richtten weliswaar veel schade aan maar ten koste van verliezen die niet gecompenseerd konden worden.³¹

Unternehmen Theseus en de eerste slag bij El Alamein (mei - september 1942)

Op 26 mei vielen Rommels troepen aan bij Gazala en Bir Hakeim, 80 kilometer ten zuiden van Gazala. Hij wilde de Britse verdedigingslinie omzeilen door om Bir Hakeim heen naar het noorden te trekken. Bir Hakeim moest ingenomen worden om de bevoorradingsroutes korter te houden. De plaats werd echter succesvol verdedigd door het Franse Vreemdelingenlegioen. Hierdoor kwam Rommel met zijn pantsereenheden vast te zitten achter de vijandelijke linies. Doordat Italiaanse genietroepen een bevoorradingsroute door het Britse mijnenveld heen wisten te creëren en de Britse pogingen om de Duitse pantsereenheden aan te vallen mislukte, kon de aanval voortgezet worden. Op 14 juni besloot de Britse generaal Ritchie om terug te trekken naar Egypte en op 21 juni werd Tobroek door Duits-Italiaanse troepen ingenomen. Deze zetten de achtervolging in tot aan El Alamein in Egypte, ongeveer 100 kilometer ten westen van Alexandrië. Hier had het Britse 8^e leger zich ingegraven. Van 5 tot en met 27 juli en opnieuw tussen 30 augustus en 5 september probeerde Rommel door de verdedigingslinie heen te breken met zijn vermoeide en onvoldoende bevoorradde troepen. Hierna groeven Rommels troepen zich in.³²

Net als bij 'Operation Crusader' kwam Rommel bij Bir Hakeim opnieuw in een benarde positie terecht. Dit wordt hem echter minder aangerekend, de Franse verdediging bleek onverwacht sterk. Het inzetten van de achtervolging tot aan El Alamein is wel een

³⁰ Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 84-86.

³¹ Ibidem 84-86.

Nial Barr 'Rommel in The Desert', 76-78.

³² Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 86-94, 95-97.

onderwerp van discussie. De inname van Malta had na de val van Tobroek volgens meerdere historici prioriteit moeten hebben, zoals eigenlijk was afgesproken tussen Hitler en Mussolini. Bovendien nam Rommel een grote gok door niet te wachten op herbevoorrading.

Daartegenover stond dat het mogelijk de enige kans was voor Rommel om een definitieve overwinning te boeken op de Britten. Ook de Britten konden zich immers herbevoorraden in Egypte. Verder kon Rommel ook niet rekenen op versterkingen.³³

Tweede slag bij El Alamein, Operatie Torch en ondergang in Tunesië (oktober 1942 - mei 1943)

Op 23 oktober viel het Britse 8^e leger de Duits-Italiaanse positie aan. Ondanks hevige verliezen wist de verdediging de eerste dagen nog stand te houden maar vanaf 2 november was de situatie volgens Rommel onhoudbaar geworden. Hij kreeg van Hitler geen toestemming om terug te trekken maar deed dit alsnog op 4 november. Op 8 november vond 'Operation Torch' plaats, waarbij geallieerden troepen landden in Marokko en Algerije en vervolgens naar Tunesië trokken. Als reactie hierop trokken Duitse en Italiaanse troepen Tunesië binnen. Rommel trekt zijn troepen ook helemaal terug naar Tunesië, achtervolgd door het Britse 8^e leger komen ze hier begin februari 1943 aan. Ondanks Italiaanse en Duitse versterkingen gaven de laatste Italiaanse en Duitse troepen zich uiteindelijk op 13 mei 1943 over in Tunesië. Er werden meer dan 250.000 troepen gevangengenomen. Rommel had Tunesië op 9 maart al verlaten.³⁴

Het terugtrekken van Rommel viel vooral bij zijn Italiaanse collega's verkeerd, die hierdoor hun kolonie verloren. Zijn beslissing om tegen Hitlers bevel in te gaan en terug te trekken wordt daarentegen door veel auteurs beschouwd als een krachtige zet. Rommel beperkte de verliezen en verstevigde daarmee de uiteindelijke positie in Tunesië.³⁵

Uit dit hoofdstuk komt de problematische aard van het bondgenootschap tussen Italië en Duitsland naar voren. Volgens Goeschel was het bondgenootschap ontstaan vanuit de complexe persoonlijke verstandhouding tussen Hitler en Mussolini, en was het een wankel en impopulaire alliantie in beide regimes. Vanuit dit bondgenootschap werd Rommel met zijn Duitse troepen naar Noord-Afrika gestuurd om de Italianen te ondersteunen tegen de Britten. Moeizame samenwerking aan de top ten spijt boekte de samenwerking van Duitse en

³³ Ibidem 90-93, 95.

Nial Barr 'Rommel in The Desert', 84-90.

³⁴ Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 97-105. 107-120.

³⁵ Ibidem 109-113.

Nial Barr 'Rommel in The Desert', 107-109.

Italiaanse troepen onder Rommel een aantal aanzienlijke militaire successen om uiteindelijk ten onder te gaan in Egypte en later Tunesië. Rommels succes wekte daarnaast wrevel op binnen het bondgenootschap, hij ging veel zijn eigen gang en ging er vervolgens met de eer vandoor. Dit leidde vervolgens weer tot scheven ogen aan Italiaanse zijde.

Hoofdstuk 2 – Interpretaties van Rommel in Noord-Afrika

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar interpretaties van Rommels optreden in Noord-Afrika binnen vier verschillende genres. Dit zijn de militaire historiografie, persoonlijke biografieën, literatuur over de Rommel-mythe en de algemene herinneringscultuur in de vorm van populariserende teksten. Specifiek wordt er gekeken naar hoe er gedacht wordt over Rommel als militair.

Militaire historiografie

Met militaire historiografie wordt er in dit hoofdstuk gekeken naar literatuur binnen het vakgebied van de geschiedschrijving die ingaat op de oorlog in Noord-Afrika. De historiografie valt grofweg in te delen in drie opvattingen over Rommels optreden in Noord-Afrika. Deze zijn positief, positief met kanttekeningen en negatief.

In zijn wat meer populariserende boek over de Tweede Wereldoorlog, *Storm of war*, is de Britse historicus Andrew Roberts zeer te spreken over Rommel. De veldmaarschalk is volgens Roberts een ‘strategic giant’. Dit is een enigszins opvallende uitspraak. Ten eerste is veelvoorkomende kritiek op Rommel juist dat hij weinig oog heeft voor het grotere strategische plaatje. Vervolgens wijst Roberts zelf in zijn boek op externe omstandigheden die Rommel gunstig gezind waren. Zo zorgden de dreigende Duitse invasie in Griekenland en de Japanse oorlogsverklaring in december 1941 voor Britse troepenverplaatsingen uit Noord-Afrika. Ten slotte speelden ook de inlichtingendiensten aan beide kanten een grote rol in zowel Rommels succes en uiteindelijke nederlaag.³⁶

Peter Lieb, Bastian Matteo Scianna en Nial Barr zijn in hun teksten positief over Rommels optreden in Noord-Afrika maar benadrukken ook negatieve aspecten. Rommel was een eigenzinnige generaal met een goede neus voor oorlogsvoering. Het initiatief dat hij weliswaar tegen de zin van zijn meerderen in nam leidde meerdere keren tot succes. Zijn eigenwijsheid zou echter ook in de weg hebben gestaan van een goede samenwerking met zijn Duitse en Italiaanse collega-officieren. Rommel moest daarnaast weinig hebben van kritiek. Tekenend waren het mislukte beleg van Tobroek in 1941 en Rommels besluit om na de inname van Tobroek op 21 juni 1942 door te trekken naar Egypte. Bovendien hield Rommel niet genoeg rekening met de minder mobiele Italiaanse divisies en logistieke problemen in het algemeen. Scianna biedt nog een extra perspectief in zijn artikel, hij beschrijft de gecompliceerde relatie van Rommel met zijn Italiaanse collega’s aan de hand van

³⁶ Andrew Roberts, *The Storm of War* (Londen 2019) 5-9, 12-16, 19.

vrijgekomen transcripties van afgeluisterde gesprekken van gevangengenomen Italiaanse troepen. Waar de hogere Italiaanse legerleiding veelal kritisch was op Rommel, waarbij enige jaloezie mogelijk aanwezig was, hadden de Italiaanse officieren die onder Rommel dienden op een uitzondering na een positief beeld van Rommel. Dit gaat enigszins in tegen het beeld van Rommel die een slechte verhouding had met de Italianen.³⁷

Ten slotte zijn er de artikelen van James Sadkovich en het hoofdstuk *The Mediterranean and North-Africa* van Simon Bell in *The Cambridge History of the Second World War*. Bell is niet zozeer negatief over de rol van Rommel zelf maar benadrukt vooral dat de reden van zijn aanwezigheid een fundamenteel probleem vormde voor de Duits-Italiaanse samenwerking. Mussolini was op zoek naar onafhankelijk militair succes, Hitler stuurde enkel troepen om te de situatie in de hand te houden. Hij stuurde bovendien Rommel, die zijn opdracht negeerde en met zijn operaties de militaire glorie opeist waar de Italianen naar hunkerde. Het hielp ook niet dat de persoonlijke verstandhouding tussen Rommel en de Italiaanse legerleiding slecht was.³⁸

Sadkovich is het meest negatief over Rommel. Hij benadrukt het aandeel van Italiaanse troepen en hun officieren bij Rommels succesvolle operaties. Het succes is daarom te veel aan Rommel toegekend. Hij maakt daarnaast een vergelijking tussen de situatie van de Italiaanse veldmaarschalk Rodolfo Graziani(1882-1955) in december 1940 en die van Rommel na de Tweede slag Bij El Alamein. Beiden moesten op bevel van boven stand houden en besloten uiteindelijk om toch terug te trekken. Waar Graziani succesvol werd opgejaagd en het Italiaans 10^e leger bijna volledig ontmanteld werd, wist Rommel met zijn troepen wel te ontsnappen van het Britse 8^e leger. Het optreden van Rommel werd geroemd en Graziani's optreden afgekeurd. Dit argument is enigszins opvallend omdat Sadkovich niet ingaat op het feit dat Graziani's troepen een meerderheid vormden tegen de Britten waar Rommel dit voordeel niet had(zie bijlage tabellen 1 en 6).³⁹

³⁷Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 126-133.

Scianna, Bastian Matteo, 'Rommel Almighty? Italian Assessments of the "DesertFox" during and after the Second World War', *The Journal of Military History* 82 (2018) 125-146, aldaar 130-133, 138-140.

Nial Barr 'Rommel in The Desert', 68-72.

³⁸Simon Bell 'The Mediterranean and North-Africa' in John Ferris en Evan Mawdsley, *Cambridge History of the Second World War – Volume I* (Cambridge 2015), 366-378.

³⁹ James J. Sadkovich, 'Of Myths and Men: Rommel and the Italians in North Africa, 1940-1942', *The International History Review* 13 (1991) 2, 284-313, aldaar 285-290, 308-310.

James J. Sadkovich, 'Understanding Defeat: Reappraising Italy's Role in World War II', *Journal of Contemporary History* 24 (1989) 1, 27-61, aldaar 40-45.

De militaire historiografie schetst een overwegend positief beeld over Rommels optreden. Ze lijkt echter niet helemaal toe te komen aan het vraagstuk over Rommels vaardigheden als generaal. Er wordt bijvoorbeeld niet echt ingegaan op de militaire impact van propaganda en het charisma waar Rommel ook buiten de propaganda over lijkt te beschikken. Bovendien is militaire historiografie niet volledig wetenschappelijk van aard, er is ook een deel populariserende militaire literatuur aanwezig. Militaire historiografie richt zich ook niet alleen op een wetenschappelijk maar voor een niet onbelangrijk deel ook op het grote publiek.

Biografieën

De biografieën van Rommel zijn op te delen in drie groepen. De eerste groep bestaat uit oudere invloedrijke Britse biografieën, de tweede groep bestaat uit de meest recente biografieën op het moment van schrijven en de derde groep bestaat uit een speciaal soort biografieën die gericht zijn op de Rommel-mythe.

De biografieën van Desmond Young en Basil Liddell Hart uit respectievelijk 1950 en 1953 vormden de eerste uitgebrachte biografieën over Rommel. De ‘Desert Fox’ was volgens Young en Hart een onmiskenbaar militair genie en de Duits-Italiaanse nederlaag in Noord-Afrika vond plaats ondanks zijn optreden. Het Italiaanse leger werd aangewezen als een blok aan het been. Verder vergelijkt Hart Rommel onder andere met Napoleon Bonaparté (1769-1821). De biografie van Young werd een bestseller in het Verenigd Koninkrijk en een jaar later verscheen er zelfs een succesvolle verfilming: *The Desert Fox: The Story of Rommel*. Youngs biografie was hierdoor fundamenteel voor het publieke imago van Rommel in het naoorlogse Verenigd Koninkrijk. Aan de biografieën van Young en Hart werkten een aantal opmerkelijke personen mee. Dit waren Rommels weduwe Lucia (1894-1971), zijn zoon Manfred (1928-2013) en daarnaast Rommels voormalige stafchefs Hans Speidel (1897-1984) en Fritz Bayerlein (1899-1970). Veldmaarschalk Claude Auchinleck (1884-1981), Rommels voormalige tegenstander, schreef het voorwoord van Youngs biografie.⁴⁰

Bij de eerste groep hoort ook de biografie van David Irving uit 1977. Hij twijfelt in zijn *The Trail of the Fox* evenmin aan Rommels militaire capaciteiten. Hij zou een bovennatuurlijk talent bezitten voor oorlogsvoering. Hiertegenover stond arrogantie en eigenwijsheid. Zijn aanwezigheid in Noord-Afrika en de speciale relatie met Hitler leidde vaak tot frictie met zowel zijn Italiaans als Duitse mede-officieren. Waar Irvings biografie in eerste instantie geprezen werd door de toevoeging van nieuw bronmateriaal werd hij later

⁴⁰ Basil Liddell Hart, *The Rommel papers* (Londen 1953) 3-15.
Desmond Young, *Rommel: The Desert Fox* (Londen 1950) 2-8, 10-18, 25-30.

bekritiseerd voor het onzorgvuldige en manipulatief gebruik hiervan. Irving staat inmiddels bekend als ‘Hitlerapologist’ en is zelfs vervolgd voor Holocaustontkenning.⁴¹

Daniel Allan Butler, Samuel Mitcham en Pier Battistelli schreven de meest recente biografieën die in dit onderzoek besproken worden. Het boek van Mitcham, *Desert fox: the storied military career of Erwin Rommel*, is het meest opvallend. In het voorwoord laat de auteur alvast weten Rommel als een held te beschouwen. Ook Butler begint in zijn boek *Field Marshal: The Life and Death of Erwin Rommel* met de bewondering die hij heeft voor de figuur Rommel. Mitcham en Butler twijfelen ook niet aan Rommels vaardigheden als militair in Noord-Afrika. Pier Battistelli’s tekst is onderdeel van een reeks over leiderschap en oorlogsvoering en geeft een korte analyse van het figuur Rommel. Battistelli onderschrijft wederom de militaire capaciteiten van Rommel in Noord-Afrika maar is ook van mening dat Noord-Afrika de perfecte plek was voor Rommel om deze te tonen. Dit sluit aan bij kritiek die vaker op Rommel wordt gegeven. Wanneer Rommel een functie aan het Oostfront gehad zou hebben had hij zich niet op dezelfde manier kunnen onderscheiden of was hij mogelijk zelfs door de mand gevallen.⁴²

De biografieën vormen een problematisch genre binnen de Rommel-literatuur. Biografieën zijn erg invloedrijk maar vaak populariserend en vormen het fundament van de naoorlogse Rommel-mythe. Ze zitten daarmee in de weg van een mogelijke kritische analyse van Rommels militaire vaardigheden, ze zijn onderdeel van de mist rond zijn figuur.

Deconstructie literatuur over de Rommel-mythe

Maurice Philip Remy bracht in 2002 het boek *Mythos Rommel* uit. Rommel was volgens Remy een kundig generaal die met zijn karakter aan de ene kant veel vertrouwen genoot onder zijn troepen maar veel in botsing kwam met mede-officieren. Verdere kanttekeningen waren zijn gebrek aan logistiek inzicht en het weinige ruimte bieden voor kritiek. Remy haalt ook het eerste beleg van Tobroek in 1941 aan waar Rommel ernstig in de fout ging. Twee jaar na het boek van Remy brengt Ralf Georg Reuth het boek *Rommel: Das Ende einer Legende* uit. Hij onderschrijft hierin veel van de bevindingen van Remy maar verschilt vooral van mening met Remy over Rommels nazisympathieën en de rol in het 22. Juli complot. Verder

⁴¹ David Irving, *The Trail of the Fox* (Londen 1977) 177-183, 190-193.

⁴² Pier Battistelli, *Erwin Rommel The background, strategies, tactics and battlefield experiences of the greatest commanders of history*(Oxford 2012) 5-12, 56-63.

Daniel Allan Butler, *Field Marshal: The Life and Death of Erwin Rommel* (Oxford 2015) 3-8.

Samuel W Mitcham, *Desert Fox the storied military career of Erwin Rommel* (Washington D.C. 2019) 3-11.

verklaart Reuth het succes van Rommel in Afrika als de aanwezigheid van de juiste persoon op de juiste plek. Rommels agressieve strategie met snelle manoeuvres leende zich goed bij het strijdtoneel in Noord-Afrika. Daarnaast ondervond Rommel in Afrika minder hinder van de Duitse en Italiaans legerleiding omdat deze zich ver weg van het front bevonden. Hierdoor had hij meer operationele vrijheid en kon hij zich onderscheiden.⁴³

De deconstructieliteratuur probeert expliciet los te komen van de Rommel-mythe. Hij komt hierin nog steeds naar voren als een bijzondere generaal. De literatuur leunt ook erg aan tegen het genre van de biografie, het zijn vaak biografische monografieën. Hierdoor is opnieuw het wetenschappelijke element enigszins ondermijnd door het populariserende omdat ook deze boeken zich niet alleen richten op een wetenschappelijk publiek.

Herinneringscultuur Rommel en het Afrikakorps

Ten slotte is er het genre van bijdrages aan de herinneringscultuur van Rommel en het Afrikakorps. De oorlog in Noord-Afrika lijkt op een veel luchtigere benadering te kunnen rekenen dan andere hoofdstukken uit de Tweede Wereldoorlog. In de boeken *Leadership in War* van Correlli Barnett en *On War and Leadership* Owen Connelly zetten de auteurs Rommel in een rijtje met onder andere Napoleon en Winston Churchill (1874-1965). Het zijn uitzonderlijke figuren, voorbeelden waarvan men leren kan. Rommels optreden in Noord-Afrika was er één waarin enkel het materiële en personele overwicht van de geallieerden in de weg stond voor een overwinning. In het boek *Kriegertaten: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte* van Jan von Flocken is dezelfde teneur te vinden. Hij bestempelt het optreden van Rommel en de Duitse troepen voornamelijk als dapper.⁴⁴

Naast de hoeveelheid biografieën over Rommel zijn er ook een opvallend aantal fotoboeken over de oorlog in Afrika, in het bijzonder over het Afrikakorps. De campagne vormde voor de Duitse en Britse propagandamachines een belangrijke troef vanwege het iconische karakter van een woestijnoorlog. De oorlog heeft ook in recente tijden zijn iconische karakter behouden. David Mitchelhill-Green publiceerde in 2017 bijvoorbeeld *Rommel in North Africa : quest for the Nile* en *With Rommel in the desert : Tripoli to El Alamein*. Daarnaast publiceerde Volkmar Kühn het boek *Mit Rommel in der Wüste. Kampf*

⁴³ Maurice Philip Remy, *Mythos Rommel* (Berlijn 2002) 53-54.

Ralf Georg Reuth, *Rommel: Das Ende einer Legende* (München 2004) 113-124, 256-257, 267.

⁴⁴ Correlli Barnett, *Leadership in War : From Lincoln to Churchill* (South Yorkshire 2014) 198-210.

Owen Connelly *On War and Leadership : The Words of Combat Commanders from Frederick the Great to Norman Schwarzkopf* (Princeton 2005) 101-111.

Jan von Flocken *Kriegertaten: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte 3* (Werder 2008) 160-174.

und Untergang des Deutschen Afrikakorps 1941-1943 in 2015. In de boeken wordt de lezer meegenomen in de oorlogsreis van Rommel en het Afrikakorps door Noord-Afrika. Deze presentatie lijkt in het verlengde te staan van de Duitse propaganda, zoals bijvoorbeeld te zien is in een aflevering van 16 april 1941 van het Wochenschau. Hierin wordt onder strijdlustige muziek getoond hoe een deel van het Afrikakorps in Tripoli aankomt en later Britse troepen verslaat bij El Agheila. Daarnaast is ook Rommel veelvuldig in beeld die zijn troepen inspecteert en instrueert. Het boek van Volkmar Kühn gaat nog een stap verder dan Mitchelhill-Green. Het geeft naast het heroïsche beeld van de Duitse soldaten in Afrika bijvoorbeeld een overzicht van de soldaten en officieren van het Afrikakorps die een onderscheiding verdiend hadden, sommigen met trotse portretfoto's. Er staan ook opvallende foto's in van na de oorlog. Zo is te zien dat Rommels weduwe, Lucie Rommel, door het Egyptische leger in september 1954 was uitgenodigd om het slagveld en gedenkplaatsen bij El Alamein te bezoeken en dat ze aanwezig was bij een officiële Afrikakorps reünie in 1962.⁴⁵

Uit dit hoofdstuk valt op te maken dat het beeld dat van Rommel werd gecreëerd door Duitse propaganda, de verpersoonlijking van de Duitse militair, soms niet verdwenen lijkt, maar in een Duitse herinneringscultuur van oud-soldaten, en tal van populariserende publicaties voort te bestaan. Waar sommige auteurs vanuit de militaire historiografie en de deconstructieliteratuur kanttekeningen plaatsen en een enkeling zelfs zeer negatief is, lijkt ook buiten de populariserende literatuur het oordeel over Rommels optreden overwegend positief. Rommel is hierin niet de held uit de populariserende literatuur maar nog wel iemand die met beperkte middelen en steun in juli 1942 er bijna in slaagde om de ogenschijnlijk kansloze missie in Noord-Afrika alsnog naar een overwinning wist te vertalen. De biografieën en militaire historiografie over Rommel zijn invloedrijk en vormen vanwege de aanwezige populariserende elementen een probleem voor een duidelijke analyse van Rommel als militair.

⁴⁵ David Mitchelhill-Green, *Rommel in North Africa : quest for the Nile* (Barnsley 2017) 61-94.

David Mitchelhill-Green, *With Rommel in the desert : Tripoli to El Alamein* (Barnsley 2017) 22-37.

Volkmar Kühn, *ZEITGESCHICHTE - Mit Rommel in der Wüste - Kampf und Untergang des Deutschen Afrikakorps 1941-1943 (Flehsig - Geschichte/Zeitgeschichte)* (Würzburg 2015) 289, 295-297.

'Die Deutsche Wochenschau Nr. 554', 1941, Internetarchive, <https://archive.org/details/1941-04-16-Die-Deutsche-Wochenschau-Nr.554> (geraadpleegd op 06-05-2021).

Hoofdstuk 3 – Constructie en deconstructie van de Rommel-mythe

20 juli 1944. In de Wolfsschanze, het hoofdkwartier van Hitler in Oost-Pruisen, gaat een bom af. Deze is geplaatst door kolonel Claus Schenk Von Stauffenberg (1907-1944), die in samenwerking met een aantal andere Duitse militairen een staatsgreep wilde plegen om Duitsland te behoeden voor verdere destructieve gevolgen van Hitlers beleid. Hitler overleefde de aanslag en Von Stauffenberg werd samen met een aantal andere samenzweerders een dag later geëxecuteerd in Berlijn. In de maanden die volgden voerde de Gestapo, één van de Duitse geheime politiediensten, een operatie uit om iedereen die iets met het complot te maken had te arresteren. Er werden uiteindelijk meer dan 7.000 mensen gearresteerd, waarvan er bijna 5.000 werden geëxecuteerd. Eén van namen die al snel op de verdachtenlijst verscheen was die van Erwin Rommel. Op 14 oktober 1944 werd Rommel door twee generaals bezocht die hem in opdracht van Hitler onder hevige druk zette om zelfmoord te plegen. Rommels zelfmoord werd door het naziregime vertaald naar het bezwijken aan verwondingen die hij had opgelopen in Frankrijk en gaven de veldmaarschalk een officiële staatsbegrafenis. De daadwerkelijke doodsoorzaak werd voor het Duitse publiek pas na de oorlog duidelijk.⁴⁶

Het belang van het naziregime om de ware aard van Rommels dood geheim te houden mag niet onderschat worden. Hij was een belangrijke troef in de propagandamachine van het Derde Rijk en de meest bekende en populairste generaal onder het Duitse publiek. Door zijn status in stand te houden bleef Rommels reputatie een belangrijk propagandamiddel.⁴⁷ Rommels bekendheid bleef echter niet beperkt tot het Duitse publiek. In het Verenigd Koninkrijk was hij eveneens een veelbesproken figuur binnen het Britse leger en de pers. Winston Churchill zette hem ook nog eens neer als de belangrijkste sta-in-de-weg voor een Britse doorbraak in Noord-Afrika. Hiermee werd Rommel ook voor de Britten een propagandamiddel tijdens de oorlog. De oorsprong van de mythe van Rommel lag dus voor een deel in zijn status tijdens de oorlog.⁴⁸

Ontwikkeling van de mythe in de literatuur: constructie en deconstructie

Met de onduidelijkheid over Rommels betrokkenheid bij het 20 juli complot begint ook het ontstaan van de naoorlogse mythe van Rommel. Binnen de literatuur waren de

⁴⁶ Remy, *Mythos Rommel*, 291-302.

⁴⁷ Reuth, *Rommel: Das Ende einer Legende*, 194-197.
Mark Connely 'Rommel as Icon', 157-158.

⁴⁸ Reuth, *Rommel: Das Ende einer Legende*, 184-187.
Mark Connely 'Rommel as Icon', 158-161.

eerdergenoemde biografieën van Young en Hart instrumenteel voor de naoorlogse mythe.⁴⁹ Hans Speidel, stafchef onder Rommel en deelnemer aan het 20 juli complot, was sterk betrokken bij het schrijven van het boek van Young. Het was Speidel die Rommel voordat het 20 juli complot zich ontvouwde zag als een belangrijk figuur voor de nieuwe Duitse regering en hem probeerde te betrekken bij het complot. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog was Speidel ook een belangrijk figuur in de rehabilitatie van het Duitse leger tegen de dreiging van de Sovjet-Unie. Hierin zag Speidel Rommel als een figuur waaraan de nieuwe landmacht zich kon verbinden. Rommel moest herinnerd worden als een apolitieke en briljante militair zodat ook het Duitse leger zich als apolitiek instituut kon herstellen. Het aandikken van zijn verbondenheid in het complot tegen Hitler zou dit ondersteunen. Het beeld dat Speidel van Rommel wilde schetsen komt tot uitvoering in de boeken van Young en Hart.⁵⁰

Het beeld van Rommel uit de biografie van de controversiële Irving uit 1977 was grotendeels een voortzetting van Young en Hart. Een belangrijk verschil hierin was dat Irving Rommel omschreef als iemand die tot zijn dood trouw bleef aan Hitler en onmogelijk een belangrijk figuur in het 20 juli plot kon zijn geweest. Irvings bevindingen vormden het begin van een heroverweging van Rommel als iemand die in verzet kwam tegen het regime van Hitler naar iemand die wel degelijk gecharmeerd was van de dictator en nauwe banden met hem had.⁵¹

Met het boek van Remy uit 2002 komen we aan bij boeken die proberen de mythe van Rommel te deconstrueren of te heroverwegen. Het boek van Remy begint met een gedenkplaat van Rommel bij een oude legerkazerne in Goslar. Waar die in 1961 nog feestelijk werd ingeluid door onder andere Hermann Hoth(1885-1971), die in 1948 in Neurenberg nog veroordeeld was voor oorlogsmisdaden, werd de gedenkplaat in 2001 stilletjes verwijderd. Rommel was in die tijd veranderd van een voorbeeld naar een vermeend oorlogsmisdadiger.⁵² Ook vandaag de dag is de herinnering aan Rommel in Duitsland nog altijd een punt van discussie. Op 23 juli 2020 werd er bijvoorbeeld een ‘tegenmonument’ geplaatst bij het gedenkteken van Rommel in zijn geboorteplaats in Heidenheim. Het tegenmonument stelt een kind voor dat gewond is geraakt na het stappen op een mijn, refererend aan de grote hoeveelheid mijnen die ook vandaag nog in Noord-Afrika in de grond liggen en voor veel

⁴⁹ Mark Connely ‘Rommel as Icon’, 175-176.

⁵⁰ Reuth, *Rommel: Das Ende einer Legende*, 254-257.

⁵¹ Mark Connely ‘Rommel as Icon’, 164-169.

⁵² Remy, *Mythos Rommel*, 7-11.

slachtoffers zorgden.⁵³ In 2017 laaide in Duitsland discussie op over de verbinding tussen de Bundeswehr en de Wehrmacht na toenemende meldingen van rechts-extremisme binnen het leger. Toenmalig minister van defensie Ursula von der Leyen gaf aan dat de barakken die nog namen droegen van Wehrmacht officieren gewijzigd moesten worden, waarbij ook Rommel opnieuw ter sprake kwam.⁵⁴ De grootste legerbasis van de Bundeswehr in Augustdorf heet echter nog altijd de Generalfeldmarschall-Rommel-Kaserne. De kazerne werd op 20 juli 1961, de verjaardag van de aanslag, geopend onder aanwezigheid van Lucie en Manfred Rommel. Een maand na het bekendmaken van de naamswijzigingsplannen liet Von der Leyen weten dat deze kazerne zijn naam bleef houden vanwege Rommels rol in het verzet.⁵⁵

Remy probeert de ‘tweezijdige’ beeldvorming rond Rommel te nuanceren. Rommel had lange tijd een hechte relatie met Hitler maar liep niet blind achter hem aan. Hij negeerde meerdere malen Hitlers orders en na de tweede slag bij El Alamein geloofde Rommel steeds minder in een gunstige afloop van de oorlog. Rommel had gesprekken gehad met deelnemers van het 20 juli complot, in het bijzonder met Speidel, in Frankrijk maar heeft volgens Remy nooit expliciet een goedkeuring gegeven voor een aanslag op Hitler en was ook niet op de hoogte van dit plan.⁵⁶

Reuth kan zich in zijn boek niet vinden in Remy’s conclusie dat Rommel zowel een overtuigd nationaalsocialist is geweest als ook iemand die later met overtuiging tegen Hitler in ging. Volgens Reuth was Rommel geen van beide, hij kon zich nooit helemaal verenigen met het nationaalsocialisme maar ook niet met het verzet hiertegen.⁵⁷ Hij maakt een vergelijking met hoe veel Duitsers de oorlog mogelijk hadden ervaren. Ze volgden Hitler nadat hij Duitsland had hersteld en kwamen uiteindelijk terecht in een Duitsland dat niet alleen opnieuw ten onder ging maar ondertussen verantwoordelijk was voor grote misdaden.⁵⁸ Daarnaast liep de mythe van Rommel volgens Reuth synchroon met het veranderen van de Duitse blik op de Tweede Wereldoorlog. Vanaf de jaren ’60 ging de nieuwe generatie kritischer kijken naar het verleden van hun ouders en vanaf de jaren ’80 was er de heftige ‘Historikerstreit’, waarin historici discussieerden over hoe de Tweede Wereldoorlog begrepen moest worden in de Duitse geschiedschrijving. Het gevolg hiervan was een veel negatiever

⁵³ Wolfram Wette ‘Rommel-Kasernen nicht zu halten’ *Kontext: Wochenzeitung* (20 augustus 2020).

<https://www.kontextwochenzeitung.de/zeitgeschehen/488/rommel-kasernen-nicht-zu-halten-6911.html>.

⁵⁴ Erik Kirschbaum, ‘German army needs to remove WW2-era names: defense minister’, *Reuters* (14 mei 2017).

<https://www.reuters.com/article/us-germany-security-army-idUSKCN18A0IL>.

⁵⁵ DPA, ‘Von der Leyen: Kaserne soll weiter nach Rommel heißen’ *General Anzeiger* (10 juni 2017).

https://ga.de/news/politik/deutschland/von-der-leyen-kaserne-soll-weiter-nach-rommel-heissen_aid-43382513.

⁵⁶ Remy, *Mythos Rommel*, 225-232, 335-338.

⁵⁷ Reuth, *Rommel: Das Ende einer Legende*, 267.

⁵⁸ *Ibidem*, 263-267.

beeld over de rol van Duitsland en Rommel.⁵⁹ Reuth gaat tenslotte ook nog in op de opmerkelijke rol van Speidel in de mythevorming. Speidel heeft geprobeerd Rommel te betrekken in het complot rond de 20 juli aanslag maar dit mislukte. Speidel werd na de aanslag gearresteerd maar werd gespaard tijdens zijn proces. Hij legde de verantwoordelijkheid voor het falende handelen betreffende een implicerend telegram bij Rommel neer en ging uiteindelijk vrijuit. Na de oorlog zet Speidel Rommels naam in als voorbeeld voor de door hem beoogde herbewapening van het Duitse leger. Speidel speelde daarmee volgens Reuth een soort dubbelrol in het ontstaan van de naoorlogse mythe.⁶⁰

Mark Connely is in zijn artikel uit de bundel *Rommel: a reappraisal* uit 2013 cynisch over de mogelijkheid van het ontcrachten van de Rommel-mythe. Het beeld wat door Young en Hart geschetst werd is nog altijd diep verankerd in het publieke beeld in zowel Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. De propaganda uit Nazi-Duitsland is voorbijgestreefd door de naoorlogse mythe en pogingen van kritische historici om deze voor het publiek te ontcrachten mochten niet baten.⁶¹

Ten slotte sluit Peter Lieb zich in zijn artikel *Widerstandskämpfer oder Nationalsozialist* uit 2013 grotendeels aan bij het beeld van Rommel dat door Remy geschetst werd. Over het debat over de mythe Rommel zelf laat hij zich ook nog uit in het eerdergenoemde *Krieg in Nordafrika*. De mythe Rommel is hardnekkig en een belangrijke oorzaak hiervoor is dat het onderzoekers ontbreekt aan een kritischere houding bij het bronmateriaal. Er wordt niet genoeg rekening gehouden met de grote invloed van propaganda op de auteurs van bronnen zelf en de onderlinge concurrentie en jaloezie binnen bijvoorbeeld de Duitse generale staf, waardoor oordelen over collega's mogelijk ook gekleurd zijn geweest.⁶²

De Rommel-mythe lijkt nog altijd invloedrijk te zijn maar daarnaast lijkt de persoon Rommel ook los van de mythe ook moeilijk te vatten. Was de propaganda bijvoorbeeld ook niet op militair vlak zo effectief dat die het resultaat beïnvloedde, waarmee het militaire succes vervolgens ook weer aan de mythe bijdroeg? Aan de andere kant leek Rommel graag mee te doen aan de propaganda waarin hij naar voren komt als de charismatische legeraanvoerder,

⁵⁹ Ibidem, 263-267.

⁶⁰ Ibidem, 203-205, 208-215, 228-229, 230-233, 254-257.

⁶¹ Mark Connely 'Rommel as Icon', 173-176.

⁶² Peter Lieb, 'Erwin Rommel: Widerstandskämpfer oder Nationalsozialist?' *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 61 (2013) 3, 303-343, aldaar 333-337, 342-343.

Peter Lieb, *Krieg in Nordafrika*, 126-134.

maar hij was dit mogelijk ook gewoon los van dit beeld. Tenslotte ging hij ondanks zijn speciale relatie met Hitler toch tegen hem in. De deconstructieliteratuur lijkt het beeld van Rommel moeilijk te kunnen veranderen maar dat komt mogelijk omdat het beeld van de daadwerkelijke persoon Rommel ook moeilijk te vatten lijkt.

Conclusie

In dit onderzoek is er gekeken naar de ontwikkelingen binnen de verschillende genres van de Rommel-literatuur. Hieruit vallen een aantal dingen op te maken. Ten eerste de oorlog in Noord-Afrika zelf. Het bondgenootschap tussen Italië en Duitsland was er één van wederzijds wantrouwen en gebaseerd op de relatie tussen Hitler en Mussolini, die ondertussen zelf ook een moeizame verhouding hadden. De aanwezigheid van Duitse troepen in Noord-Afrika vanaf februari 1941 was eigenlijk een noodgreep. Mussolini wilde verder gezichtsverlies voorkomen en Hitler greep in omdat hij Mussolini's positie wilde beschermen. Rommel had de opdracht meegekregen om de verdediging van de Italiaanse kolonie te ondersteunen maar negeerde deze ten faveure van een onverwachte tegenaanval op de Britse troepen. Zijn militaire successen boekte hij niet enkel met het Duitse Afrikakorps maar met een belangrijk aandeel van de Italiaanse inzet. Tenslotte was hij niet ongenaakbaar, hij ging in de fout bij het eerste beleg van Tobroek en na de inname van Tobroek in juni 1942. Zijn aanwezigheid en zijn rol als propagandafiguur veroorzaakte extra frictie binnen het bondgenootschap. Rommel verkreeg de militaire glorie terwijl hij vaak overhoop lag met de Italiaanse legerleiding.

Binnen de militaire historiografie en de biografieën kan Rommel, op een enkeling na, rekenen op een positieve beoordeling van zijn militaire capaciteiten. De oordelen van de meeste biografen en de auteurs van de populariserende teksten tot de dag van vandaag zijn zelfs lyrisch te noemen. Duitse historici zijn wat voorzichtiger in de beoordeling maar onder de streep nog altijd positief. Het beeld van Rommel als militair genie lijkt dus redelijk onbekommerd binnen de literatuur voortbestaan, ook na kritischere benaderingen uit de militaire historiografie en de deconstructieliteratuur. Het in meer of mindere mate populariserende karakter van de genres belemmert een kritische analyse van Rommel als militair. Bovendien ontbreekt het aan een overweging van de militaire impact van propaganda en charisma.

Het beeld van Rommel als een militair genie vormt een belangrijk onderdeel van een andere mythe van Rommel. Hierin kreeg hij ook een grote rol toebedeeld in het verzet tegen Hitler, waarin hij feitelijk niet deelgenoot van was. De mythe heeft zijn oorsprong in de Duitse en latere Britse propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog werd de Rommel-mythe bij de tijd gebracht door de biografie van Young uit 1950. Dit was onder invloed van Hans Speidel, Rommels voormalige stafchef die na de oorlog onder andere directeur-generaal van het ministerie van defensie van de Bondsrepubliek Duitsland werd. Hij zag in een heldenstatus van Rommel de mogelijkheid om de herbewapening van West-

Duitsland te faciliteren. De mythe van Rommel werd zelfs zo sterk verankerd dat deze nog steeds doorslaggevend lijkt te zijn in de publieke opinie van Rommel. De deconstructieliteratuur is er niet in geslaagd om het door hun gepropageerde evenwichtigere beeld van Rommel bij het grote publiek te krijgen. Het invloedrijke en populariserende genre van de biografie vormt hiervoor een belangrijk obstakel.

Van alle genres binnen de Rommel-literatuur lijkt de biografie het meeste invloed te hebben gehad op de langdurige levensvatbaarheid van de mythe Rommel en daarmee mogelijk ook op het debat over Rommel. De biografie is als genre berucht om de uitvergroete zingeving – positief of negatief - van een mensenleven, en bij de carrière en de dood van Rommel ontbrak het niet aan dramatiek. Het beeld van Rommel dat vandaag de dag uit de literatuur overblijft is er nog altijd één van een bovengemiddeld kundige veldmaarschalk. Hij was een welwillend onderdeel van het naziregime, durfde in te gaan tegen de orders van Hitler maar was geen onderdeel van het Duitse verzet. Juist de populariserende biografische en deconstructie literatuur is niet geschikt voor een beoordeling van Rommel om exact te kijken naar Rommel als militair genie. De genres zitten een focus op het militaire aspect in de weg. De fascinatie voor de persoon Rommel overheerst, ook los van zijn militair genie. Rommel als militair genie is onderdeel van de mythe, om een oordeel te vellen over zijn optreden is er een puur militair onderzoek nodig, dat ook de militaire relevantie van propaganda en een charismatische leider overweegt. Binnen de onderzochte genres lukt dit niet. Verder onderzoek zou zich daarom mogelijk moeten richten op de militaire betekenis van charisma en propaganda. Daarnaast zou vervolgonderzoek zich ook kunnen richten op de opmerkelijke herinneringscultuur van het Afrikakorps in het naoorlogse Duitsland tot vandaag de dag.

Bijlagen

Dramatis personae en overzicht troepensterkte

Italië

Benito Mussolini: Opperbevelhebber en hoogste maarschalk van alle Italiaanse troepen.

Ugo Cavallero: Van 6 december 1940 t/m 1 februari 1943 vervulde hij de functie van stafchef van de ‘commando supremo’ en had daarmee het operationele bevel over alle Italiaanse legeronderdelen.

Giovanni Messe: Vanaf februari 1943 de commandant van het Italiaanse Eerste leger, wat samen met het Duitse Vijfde Pantserleger het Heeresgruppe Afrika vormde. Vocht in Tunesië tot de definitieve overgave op 13 mei 1943.

Datum:	Naam:
28 juni 1940 t/m 25 maart 1941	Rodolfo Graziani
25 maart 1941 t/m 19 juli 1941	Italo Gariboldi
19 juli 1941 t/m 13 mei 1943	Ettore Bastico

datum:	infanteriedivisies:	mobiele divisies:	totaal:
november 1940	12	3	15
november 1942	5	6	11
april 1943	3	4	7

Duitsland

Adolf Hitler: Opperbevelhebber van alle Duitse militaire takken.

Hermann Göring: Opperbevelhebber van de Duitse luchtmacht.

Wilhelm Keitel: Opperbevelhebber van het Obercommando der Wehrmacht(OKW).

Alfred Jodl: Leider van de staf uitvoering en operaties van het OKW.

Albert Kesselring: Veldmaarschalk bij de Luftwaffe en vanaf oktober 1942 opperbevelhebber van de Duitse troepen binnen het mediterrane front.

Hans-Jürgen Von Arnim: Generaal van het Vijfde Pantserleger van 20 februari t/m 10 maart 1943. Van 10 maart t/m 13 mei 1943 bevelhebber van de legergroep Afrika.

Erwin Rommel: vanaf 12 februari 1941 generaal van het Afrikakorps, wat vanaf september 1941 opgaat in het Pantserleger Afrika. Vanaf februari 1943 is hij bevelhebber van de legergroep Afrika. Op 9 maart 1943 verlaat hij Tunesië.

Tabel 3: Overzicht van aanwezige Duitse troepen in Noord-Afrika

Eén divisie is op papier ongeveer 10.000-15.000 troepen.

datum:	infanteriedivisies:	mobiele divisies:	totaal:
juni 1941	-	2	2
november 1942	-	4,5	4,5
april 1943	3	5	8

Geallieerden

Winston Churchill: Minister-president en minister van defensie van het Verenigd Koninkrijk vanaf 10 mei 1940 t/m 26 juli 1945.

Tabel 4: Opperbevelhebber van het Middle East Command	
Datum	Naam
28 juli 1939 t/m 4 juli 1941	Archibald Wavell
5 juli 1941 t/m 14 augustus 1942	Claude Auchinleck
15 augustus 1942 t/m februari 1943	Harold Alexander

Tabel 5: Bevelhebber van de Western Desert Force, vanaf 9 september 1941 het Britse 8^e leger	
Datum:	Naam:
17 juni 1940 t/m 6 april 1941	Richard O'Connor
9 september 1941 t/m 26 november 1941	Alan Cunningham
26 november 1941 t/m 25 juni 1942	Neil Ritchie
25 juni 1942 t/m 13 augustus 1942	Claude Auchinleck
13 augustus 1942 t/m 29 december 1943	Bernard Montgomery

Tabel 6: Overzicht van aanwezige geallieerde troepen in Noord-Afrika			
Eén divisie is op papier ongeveer 10.000-15.000 troepen.			
datum:	infanteriedivisies:	mobiele divisies:	totaal:
december 1940	1	1	2
december 1941	4	2	6
oktober 1942	7	4	11
maart 1943*	12	8	20

*inclusief Amerikaanse en Franse divisies

Bibliografie

Bronnen

‘Die Deutsche Wochenschau Nr. 554’, 1941, *Internetarchive*, <https://archive.org/details/1941-04-16-Die-Deutsche-Wochenschau-Nr.554> (geraadpleegd op 06-05-2021).

DPA, ‘Von der Leyen: Kaserne soll weiter nach Rommel heißen’ *General Anzeiger* (10 juni 2017). https://ga.de/news/politik/deutschland/von-der-leyen-kaserne-soll-weiter-nach-rommel-heissen_aid-43382513. (geraadpleegd op 06-05-2021).

Kirschbaum, Erik ‘German army needs to remove WW2-era names: defense minister’, *Reuters* (14 mei 2017). <https://www.reuters.com/article/us-germany-security-army-idUSKCN18A0IL>. (geraadpleegd op 06-05-2021).

Wette, Wolfram ‘Rommel-Kasernen nicht zu halten’ *Kontext: Wochenzeitung* (20 augustus 2020). <https://www.kontextwochenzeitung.de/zeitgeschehen/488/rommel-kasernen-nicht-zu-halten-6911.html>. (geraadpleegd op 06-05-2021).

Foto voorblad via:

Bundesarchiv Deutschland, Archiv Bild 101 I - Propagandakompanien der Wehrmacht - Heer und Luftwaffe, inv. nummer 101I-786-0327-19, foto ‘Nordafrika.- Generalfeldmarschall Erwin Rommel (Mitte), Fritz Bayerlein (l.v.r.) mit deutschen und italienischen Offizieren’ (22 juni 1942).

<https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/en/search/?yearfrom=1941&yearsto=1943&query=Bild+101I-786-0327-19>

Literatuurlijst

- Barnett, Correlli, *Leadership in War : From Lincoln to Churchill* (South Yorkshire 2014).
- Battistelli, Pier, *Erwin Rommel The background, strategies, tactics and battlefield experiences of the greatest commanders of history*(Oxford 2012).
- Beckett, Ian F.W., *Rommel : a reappraisal* (Barnsley 2013).
- Black, Jeremy, *Rethinking Military History* (Oxford 2004).
- Butler, Daniel Allan, *Field Marshal: The Life and Death of Erwin Rommel* (Oxford 2015).
- Connelly, Owen, *On War and Leadership : The Words of Combat Commanders from Frederick the Great to Norman Schwarzkopf* (Princeton 2005).
- Ferris, John en Evan Mawdsley, *Cambridge History of the Second World War – Volume I* (Cambridge 2015).
- Flocken, Jan von, *Kriegertaten: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte: Von Alexander bis Rommel - große Feldherren der Weltgeschichte 3* (Werder 2008).
- Goeschel, Christian, *Mussolini and Hitler: The Forging of the Fascist Alliance* (New Haven 2018).
- Hart, Basil Liddell, *The Rommel papers* (Londen 1953).
- Irving, David *The Trail of the Fox* (Londen 1977).
- Kamp, J., Legêne, S., Rossum, M. van, Rümke, S., *Geschiedenis Schrijven!* (Amsterdam 2016).
- Kühn, Volkmar, *ZEITGESCHICHTE - Mit Rommel in der Wüste - Kampf und Untergang des Deutschen Afrikakorps 1941-1943 (Flehsig - Geschichte/Zeitgeschichte)* (Würzburg 2015).
- Lantink, F.W. ‘Genreproblemen in de nieuwe monarchieliteratuur’ *BMGN - The Low Countries Historical Review*, 130 (2015) 4, 30-51.
- Lieb, Peter, ‘Erwin Rommel: Widerstandskämpfer oder Nationalsozialist?’ *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 61 (2013) 3, 303-343.
- Lieb, Peter, *Krieg in Nordafrika* (Stuttgart 2018).

- Mitcham, Samuel W, *Desert Fox the storied military career of Erwin Rommel* (Washington D.C. 2019).
- Mitchelhill-Green, David, *Rommel in North Africa : quest for the Nile* (Barnsley 2017).
- Mitchelhill-Green, David, *With Rommel in the desert : Tripoli to El Alamein* (Barnsley 2017).
- Remy, Maurice Philip, *Mythos Rommel* (Berlijn 2002).
- Reuth, Ralf Georg, *Rommel: Das Ende einer Legende* (München 2004).
- Roberts, Andrew, *The Storm of War* (Londen 2019).
- Sadkovich, James J., 'Of Myths and Men: Rommel and the Italians in North Africa, 1940-1942', *The International History Review* 13 (1991) 2, 284-313.
- Sadkovich, James J., 'Understanding Defeat: Reappraising Italy's Role in World War II', *Journal of Contemporary History* 24 (1989) 1, 27-61.
- Scianna, Bastian Matteo, 'Rommel Almighty? Italian Assessments of the "DesertFox" during and after the Second World War', *The Journal of Military History* 82 (2018), 125-146.
- Tollebeek, Jo en Verschaffel, Tom, *De Palimpsest* (Hilversum 2002).
- Tosh, John, *The Pursuit of History* (New York 2015).
- Young, Desmond, *Rommel: The Desert Fox* (Londen 1950).